

דף ו.

עד הכא מאן אתייה, א"ל אב"י עד הכא דמחייבא

אימיה בשמחה אייתתיה אימיה, מכאן ואילך אם יכול לעלות ולאחוז וכו'.

א [מהו קושית הגמ' 'מי הביאו', ומהו הדין בגדול שאינו יכול לעלות מעירו לירושלים, אבל יכול לעלות מירושלים להר הבית [פלוגת רש"י ותוס']].

- א. לפי רש"י (ד"ה עד) קושית הגמ' הוא דמאחר דאמו נשארת בבית דאינה חייבת בראיה, א"כ אין הבן עולה לרגל אלא כשאינו צריך לאמו, וכיון שהגיע לגדר שיוכל להיות חוץ מאמו כבר הוא גדול קצת, ובודאי שיכול לאחוז ביד אביו. ותי' הגמ' דאה"נ, ורק דאמו הוצרכה לבוא לירושלים דחייבת בשמחה, ואז כבר נתחייב הבן לעלות לעזרה.
- ב. אמנם תוס' (לעיל דף ב: ד"ה ומי) כתבו דהגמ' מקשה דטפי הו"ל לתלות ביכול לעלות מעירו להר הבית, דהא גדול שאינו יכול לעלות מעירו ודאי נפטר, ה"ה בקטן.
- ג. בחזון איש (או"ח סי' קכ"ט סק"א) ביאר סוגיין, דתחילה כתב לייסד דפטור דאינו יכול לעלות ברגלו [ונתמעט בזה חגור זקן וחולה, ושאינו יכול לעלות] היינו הילוך מחנה לוייה שהיא מירושלים להר הבית, אבל מעירו רוכב על החמור ועולה, וכשיגיע למחנה לוייה יכול להלך ברגליו יתחייב, והטעם משום דהילוך מעירו אינו עיקר המצוה אלא מכשירי מצוה, משא"כ הילוך מחנה לוייה אפשר שזה עיקר המצוה. והוסיף דאף את"ל דעיקר המצוה הוא רק התראות בעזרה ולא ההליכה, מ"מ י"ל דהמיעוט קאי רק על הילוך זה.
- ד. עפ"י הנ"ל ביאר [על דרך רש"י] קושית הגמ' 'עד הכא מאן אתייה' וז"ל נראה דפריך דאין לחייבו בחינוך כיון דאינו בירושלים, ולהביאו לירושלים אין חובה מצד חינוך כיון דאינו עיקר המצוה, א"נ אין לחייבו בחינוך כיון דא"א לו לעזוב את אמו, ומשני דאמו דמחייבא בשמחה אייתתיה לירושלים, עכ"ל.
- ה. אולם כתב תוס' הבינו קושית הגמ' דהפטור דאינו יכול להלך ברגליו קאי גם מעירו, ואז קושית הגמ' הוא בפשיטות למה התנא תלה בירושלים ולא בעירו. וע"ז תירצו משום דאמו ממ"נ צריכה לבוא לירושלים לשמחה.
- ו. והחזו"א (שם) הוסיף נ"מ נפלאה בין ב' פירושים דהנ"ל במי שאינו יכול לעלות והעלוהו עד העזרה, דלתוס' דאינו גדר בהמצוה, אלא דיש פטור מלבוא, א"כ אם כבר בא יתחייב, משא"כ לפי הראשון [דהיינו רש"י] דהילוך מחנה לוייה הוא שיעורא אז אף אם עלה עד שער העזרה פטור ואם נכנס לא קיים מצוה, דזהו גדר גוף המצוה ודו"ק.

בעי ר"ש קטן חיגר לדברי בית שמאי וסומא לדברי שניהם מהו וכו'.

ב [ביאור למה לגבי חיגר פטרינן לקטן כיון דגדול כה"ג פטור, משא"כ ביכול לרכוב על כתיפו או לאחוז בידו דמתחייב.

- א. רש"י פי' דאילו חיגר לדברי ב"ה לא מיבעיא לן דלא מחנכין ליה, דהא אמרינן אין מחנכין אלא לקטן שיכול לאחוז ולעלות ברגליו לירושלים וזה אינו יכול [ובמתני' (ב) הוסיפו ב"ה מדכתיב רגלים].
- ב. בטורי אבן (ד"ה שלשה רגלים) הקשה דגם ביכול לאחוז ביד אביו היה נפטר בגדול, כמו זקן דהיכי דצריך משענת ואינו יכול ללכת בעצמו הוא פטור כדאיתא לעיל דף ד, וכל שכן יכול לרכוב על כתיפו של אביו לבי"ש תיפטר כנ"ל.
- ג. ותירץ דצריך שיהא זמן לחנכו קודם שיגדיל, ואם נמתין עד שיכול לאחוז בידו של אביו לא נשאר כדי שיעור חינוך שיהא מחונך ורגיל במצוה זו דראיית פנים שאינו מצוה תדירה ואינו אלא לפרקים ג' פעמים בשנה לחוד, אבל משיכול לאחוז פסיקא להו לב"ה, דנשאר כשיעור חינוך, ובי"ש סברי כיון דצריך להקדים לחינוך של קטן אע"ג דבגדול כה"ג לאו בר חיוב, מה לי משעה שיכול לרכוב מה לי משעה שיכול לאחוז וכו', ועוד ביאר ב"ש באופ"א. והוסיף דכל זה הוא דוקא כשקטנותו גרמה לו הפסול, אבל כשיש פטור צדדי גם באופן זה יהא פטור [וסיים דנמנלל ג' מדות בקטן, א. דהיכי דיש פטור לדדי כחיגר או סומא אז לעולם נפטר כיון דגדול כה"ג פטור. ב. כשקטנותו גרמה לו, אז אם נשכח שיתחנך לריך שיתחיל אז הוא חייב. ג. אבל כשנשאר זמן מספיק לחנכו אח"כ, אז נפטר גם באופן שקטנותו גרמה לו].

תוכן ענינים

- א. בענין קושית הגמ' דעד הכא מן אתייה.
- ב. בענין טעמא דב"ה ביכול לאחוז.
- ג. בענין גדר חינוך של קטן.
- ד. בענין מהו חיוב שלמי שלמי שמחה.

ד. בברכת צבי (הערה קפ"ו) כתב דהחזו"א (סי' קכ"ט אות ג') והאגרות משה (או"ח ח"א, קדשים סי' כ"א) כתבו דלא כהטורי אבן, אלא דכיון דזה הוא ההילוך הרגיל עבור קטן בגיל זה, לכן שפיר מקרי רגלים, ואילו היה גדול כה"ג שהילוכו הרגיל היה רק ע"י אחיזת יד אביו היה מחוייב לאחוז ביד אביו לעלות לרגל, ונמצא חיובן מעיקר הדין.

לא צריכא בחיגר שיכול להתפשט וסומא שיכול להתפתח מאי, אמר אב"י כל היכא דגדול מיחייב מדאורייתא קטן נמי מחנכין ליה מדרבנן וכו'.

ג] מבואר בגמ' דגדר חינוך של קטן תלוי בדיני הגדול, דיון בספיקת הגמ', ומשאר מקומות בענין זה.

א. הגמ' נסתפק בקטן חיגר שיכול להתפשט קודם שיגדיל, ופי' בתוס' כוונת הספק, האם חייב דענינא דחינוך הוא להרגילו כשיגדיל והרי אז יהא חייב, או למעשה כיון דיש בו דבר הפוטר את הגדול הרי הוא פוטר גם הקטן, והגמ' מסיק דהרי הוא פטור. וכן מבואר ברש"י בד"ה קטן מיבעיא ע"ש.

ב. ולפי"ז משמע דליכא דין חינוך אלא כשיש דין דאורייתא שיעשה המצוה הזו, אבל כשחסר איזה תנאי החיוב אע"ג דיתחנך ע"י מ"מ ליכא דין חינוך. ויש בזה נ"מ לכמה דינים בסוגיא דחינוך.

ג. והנה בגמ' סוכה (דף מו:) אמרינן שלא להקנות ד' מיניו לתינוק ביו"ט ראשון של סוכות, משום דקטן יכול לקנות ואינו יכול להקנות, ונמצא דהאב לא יוכל לקיים מצותו בלולב שלו. ולא נתבאר בגמ' מה לעשות מצד חינוך הקטן.

ד. המרדכי (שם סימן תשנ"ט) הביא בשם הראב"ן דאם הוא אוחז עם התינוק כיון שלא יצא מידו לגמרי שפיר דמי. וכפשוטו בכה"ג אינו מקנהו לקטן ולכן שפיר דמי, ומשמע דאין צריך כל דקדוקי המצוה בשביל חינוך בניו.

ה. אמנם הריטב"א (סוכה דף ב:) הוכיח מהא דאמר לוגבי הילני המלכה דישבה בסוכה כשרה משום חינוך בניה, חזינן דצריך כל דקדוקי המצוה בשביל קיום דין חינוך, וכתב הריטב"א דמוכח דלא מי שחולק ע"ז והיינו הראב"ן.

ו. בשו"ע (סי' תרנ"ח סעיף ו') כתב דלא יקנהו לקטן אולם בתופס א"ש כהראב"ן. ובמ"ב (סקכ"ח) כתב דעצה זו מהני לגדול שיהיה עדיין שלו, אבל הקטן לא יצא בנטילה זו דהא לא מקרי לכם ולא קיים בו אביו מצות חינוך, ושוב כתב ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקים גם בשאול דהא גם בזה מתחנך הבן למצות, וכן משמע במרדכי בשם ראב"ן, עכ"ל. ובשעה"צ (סקל"ו) כתב דמשמע מהראב"ן דמתקיים בזה מצות חינוך דס"ל דמצות חינוך הוא רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה, ומשמע דכך פסק השו"ע ע"ש.

ז. בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' ק"ד) כתב דכל הנ"ל תלוי בסוגיין, דשורש ספיקת הגמ' היה אי חינוך הוא רק ענין של הרגל ולא איכפת לן אי יש קיום המצוה, או לא. ורק נתקשה דלפי"ז למסקנא בשביל חינוך צריך כל דיני המצוה ויתחייב לקנות ד' מינים לקטנים, ודייק כן בהשו"ע סי' תרנ"ו, ומה שלא נהגו לקנות בשביל ד' מינים היינו משום עניות, ואדרבה באמירקא דיש שפע רב יש לקנות. וע"ע באג"מ (או"ח ח"ג סי' צ"ה) לגבי בתי חינוך נפרד לילדים וילדות דתלוי ג"כ בהנ"ל דאז אין בני הרהור, אבל מ"מ יש להרגילם שלא יתערבו הזכרים והנקיבות.

ח. בקה"י (סוכה סי' כ"ח) ביאר ספיקת הגמ' כאן כנ"ל תלוי בגדר של חינוך, ונתקשה למסקנא איך קטן יוצא בלולב שאינו שלו, ע"ש ב' מהלכים. והקשה דדעת רש"י והרמב"ם דקטן חייב בראיית פנים בלי קרבן, והא להרמב"ם דהקרבת הוא תנאי במצות ראייה א"כ איך מתקיים דין חינוך, וכן הקשה בחזון יחזקאל (פ"א ה"ג), וכתב דצ"ל דאין זה אלא תנאי צדדי ואינו חסרון בעצם צורת המצוה ע"ש, ואכמ"ל. עיין בברכת אברהם שדחה כל הראיה מסוגיין.

דף ו: שלש מצות נצטוו ישראל בעולתם לרגל, ראייה, וחגיגה, ושמחה וכו'.

ד] פלוגתת הראשונים ואחרונים בגדר חיוב שלמי שמחה, אי הוי חיוב 'קרבן' או רק כדי לאכול 'בשר שלמים'.

א. תוס' (ד"ה יש) הביאו תוספתא דיש בשמחה שאין בשתייהם שיש לו תשלומין כל ז'. ובטו"א ורעק"א ורש"י ועוד, תמהו מאד הא יש חיוב שמחה בכל יום מימי הרגל, כדתנן (סוכה מב:) השמחה שמונה. וכתבו דהוי טעות סופר.

ב. בהגהות אמרי ברוך על הטו"א, ובאבי עזרי (פ"א ה"י), כתבו ליישב עפ"י לשון הרמב"ם דמלבד החיוב לאכול שלמי שמחה, יש חיוב 'להקריב' קרבן שלמי שמחה, ואין זה אלא פעם אחת, ושפיר קתני לשון תשלומין, והחזו"א (נדפס בסוף אבי עזרי) חלק ע"ז בתוקף, וע"ע בחידושי ר' אריה לייב (ח"א סי' כ"א) גדר אחרת בזה, ועיין בחוברת בארוכה.